

Marta Pessarrodona parla de Gabriel Ferrater

Marta Pessarrodona és sens dubte una de les persones que pot parlar de Gabriel Ferrater de més a prop, amb la visió íntima de la relació personal i alhora amb la perspectiva crítica des de la seva pròpia activitat com a poeta. Així i tot, durant els vint-i-cinc anys que han passat des del suïcidi del poeta reusenc ha estat reàcia a parlar-ne per motius personals, fins que ara ha cregut que ja comença a ser hora de fer-ho en una entrevista que dibuixa sobretot els perfils de la personalitat d'un intel·lectual singular.

Gabriel Ferrater és una persona molt important per a mi, amb qui vaig conèixer quatre anys i que va ser definitiu en la meua vida. Però la vida continua..., s'ha de tenir en compte que quan el vaig conèixer jo tenia vint anys i escaig i ell gairebé quaranta. Ens vam conèixer perquè els dos escrivíem poesia. Ell em va voler conèixer perquè jo m'havia presentat al Carles Riba; bé, jo era a Anglaterra i Marià Vancells va presentar un recull meu al premi i ell era el president del jurat i hagués volgut que guanyés jo..., i ens vam conèixer a partir d'això, perquè ell es va interessar per mi. El cas és que va venir a Terrassa a la presentació d'un llibre d'artistes gràfics al qual jo havia posat el text i a la qual l'havíem convidat; l'acte, l'havia de presentar Cirici Pellicer, que venia des de Nova York, però l'avió devia arribar tard i no venia, de manera que finalment en Gabriel va fer una magnífica improvisació. I en va sortir una història que va durar fins que va morir. La diferència d'edat era molta i en aquell moment ell era per a mi la persona que ho sabia tot... Per força t'ha d'influir una persona d'aquest tipus.

Deies en una entrevista amb Montserrat Roig que les persones que has estimat continuen vivint amb tu...

Sí, durant tots aquests anys he pensat moltes vegades què pensaria, què diria ell, encara ara, com ho penso de Marià Vancells, o Mercè Rodoreda, amb la qual vaig tenir una relació molt menys intensa i a qui jo admirava moltíssim; ara bé, tampoc no li atribuiria opinions com fa altra gent. De fet, ell és pre-

sent en els meus poemes, i tot i que mai no el cito alguns li estan dedicats, especialment, òbviament, "In memoriam".

Fins quan te'n vas anar a Anglaterra...

Me'n vaig anar després de la mort d'en Gabriel, sí. És el millor que he fet en la meua vida. Encara ara penso que són, objectivament, els dos millors anys de la meua vida, és a dir els millors sense que hi hagués la presència important d'una altra persona, sense estar enamorada. Aquí haguessin estat

dos anys terribles. Hi va haver unes reaccions l'endemà de la mort del Gabriel (a part que tothom el va veure, hi va parlar o hi va dinar i jo, que el veia dia sí dia no, no la vaig veure mai, aquesta gent) que em van fer veure que l'únic que faltava per arrodonir l'escena és que jo m'hagués mort, però no en vaig tenir ganes i no se'm va perdonar massa que continués vivint i fent coses. Hagués quedat millor.

Vas fugir.

Absolutament. Sempre es fugí; jo sempre tinc la maleta a punt. Deu ser una cosa una mica jueva, no em sento mai definitiva enlloc.

I has continuat fugint, perquè mai no havies volgut parlar-ne...

He decidit fer només tres coses per no ser pesada: un article, una mena de conferència i

Marta Pessarrodona

aquesta entrevista, perquè ell era de Reus, tot i que mai no hi va mostrar cap proclivitat, encara que és possible que en un moment de la seva vida hagués tingut un sentiment per les seves arrels; al capdavant Can Picarany i totes aquestes coses formaven part de la seva mitologia personal.

Jo tinc pendent d'escriure algun llibre sobre en Gabriel, però òbviament durant tots aquests anys no ho he volgut fer per una raó: perquè mai no he volgut estar a la seva ombra, ni quan era viu. A mi m'apassionava, però si algun problema havíem tingut va ser precisament perquè jo no volia que pensessin simplement que jo era la noia que anava amb ell; jo tenia molt clar el que volia fer i que ho havia de fer. Ara més o menys ja ho he fet i per tant ja puc mirar-ho d'una altra manera... Els vint-i-cinc anys de la seva mort són una coincidència. Això, evidentment, no vol dir que no m'importi. Ell és molt important per a mi, però que no n'hagi volgut parlar és una altra cosa. Fins i tot, si m'ho han demanat ho he fet de vegades, per exemple per a la Gran Enciclopèdia Catalana, tot i que només sobre la part biogràfica i poètica; per a la resta, la lingüística i tot això, vaig demanar ajuda a Salvador Oliva, perquè quan jo el vaig conèixer ell deia que ja no era poeta, cosa que a mi em desesperava.

I no parlàveu de poesia?

No. Bé, sí; ens vam conèixer parlant de poesia, òbviament, però ell tenia el cap en una altra banda; havia clausurat aquella etapa. Perquè ell era una persona que clausurava èpoques, i es venia els llibres i només en conservava un petit repertori. Quan va deixar de ser matemàtic es va quedar el Rey Pastor i prou, i de novel·les es va quedar Stendhal i alguna cosa d'aquestes, però la resta ho va donar tot a Jaime Gil de Biedma perquè en aquell moment que a ell va deixar-li d'inte-

“Jo no volia
que pensessin
simplement
que jo era la noia
que anava amb
Gabriel Ferrater;
jo tenia molt clar
el que volia fer
i que ho havia
de fer.”

ressar la novel·la a en Jaime Gil encara li devia interessar. Així i tot, hi ha coses que després he fet no perquè ell ho hagués fet sinó perquè les he comprès millor amb el temps; per exemple, ara estic traduint l'autobiografia de Doris Lessing i li he d'agrair al Gabriel, perquè *The Golden Notebook* de la Doris Lessing, el vaig tenir com un any a casa perquè me'l va dur ell, que el va anar a treure de la biblioteca de l'Institut Britànic i em va dir que havia de llegir allò, però jo llavors sabia poc anglès. I ara, la Doris Lessing, la veig cada any.

Doncs resulta curiós, perquè en la vostra poesia potser s'hi podrien trobar punts de contacte...

Sincerament, crec que no s'assemblen. Moltes vegades m'han dit que estic tan influïda, potser per una associació biogràfica molt simple, i jo crec, per exemple, que tinc més influència de Jaime Gil de Biedma, encara que l'autora sigui potser la pitjor per opinar sobre si mateixa.

Recordo perfectament la primera vegada que vaig comprar un llibre seu, a Breda, i recordo que el vaig comprar perquè acabava de veure una foto seva a *Serra d'Or* i vaig pensar que per fi hi havia algú una mica guapo en la literatura catalana, perquè eren uns monstres... el panorama era bastant desolador. Era *Menja't una cama*; el *Da nuces pueris* me'l va regalar ell, perquè quan va aparèixer jo encara no havia entrat prou en aquest món per tenir-lo. Quan el vaig conèixer acabava de publicar-se *Les dones i els dies*, i m'agradava, però no em sembla que estés tan influïda.

No em referia tant a una influència directa com a una idea de la poesia que parteix de l'experiència moral, de les vivències quotidianes de les persones, en la línia de tot un corrent de la poesia anglesa des de Wordsworth a Auden o Hardy o Frost...

Això sí, em va interessar de seguida el seu món en aquest aspecte. No em podria imaginar, per no dir noms, en segons quins models poètics del moment. El Gabriel, a qui jo criticava molt perquè era un nen bé de poble, amb aquelles *boutades*, deia, per exemple, que T.S. Eliot era un ximple perquè s'havia convertit a una religió el cap de la qual era una senyora a qui agradaven els cavalls, Isabel II. Jo llavors vaig llegir *The Waste Land* per casualitat i ho vaig trobar extraordinari i li vaig preguntar com podia ser, perquè no m'ho havia dit abans. En fi, que sí que en parlàvem, però jo la seva poesia la vaig llegir abans i després; ell no estava per això, tot i que alguna vegada el vaig sentir llegir poesia. I vaig conèixer en Foix perquè ell m'hi va dur perquè n'havíem parlat molt, i ens vam conèixer pràcticament recitant-nos Carner. Però ell insistia que s'havia acabat la seva carrera de poeta. Així i tot, al cap d'un any va escriure un poema que es va publicar a la revista *La mosca*: “*Midsommernat*”, perquè quan el vaig conèixer estava traduint aquesta novel·la de Söderberg, i realment quan el 1977 o 78 vaig estar a Estocolm em va impressionar molt perquè era una novel·la que li agradava molt i em semblava que la vivia. I el fet d'aprendre alemany i Brecht...

Com era el Gabriel Ferrater de fa vint-i-cinc anys?

Era la persona més intel·lectual que he conegut en la meua vida, i hores d'ara ja n'he conegut uns quants. El més atractiu d'en Gabriel era una cosa en perill d'extinció: l'alta cultura, i transmetia aquesta sensació. Era la persona, i no n'he conegut cap més, a qui podien tallar la llum, perquè no l'havia pagat, evidentment, però si ell aquell dia tenia un morfema que se li situava bé, prescindia absolutament de tot. Era excepcional, molt brillant, amb una brillantor física i intel·lectual. Hi ha molt poques persones que puguin barallar-se amb un matemàtic i alhora explicar-te mètrica. Afirmava que el llatí és menyspreable perquè és una cultura que no ha donat ciència, al contrari dels grecs. A més, érem dues persones molt diferents en això; ell tenia una aproximació molt més científica a les coses i jo més intuïtiva.

Per exemple, una cosa que vaig aprendre d'ell va ser el costum de posar sempre títols, perquè ell em va insistir que el caixista podia equivocar-se i ajuntar dos poemes si no tenien encapçalament, ja fos un títol o un número.

Aquesta possible completesa, en canvi, se li ha retret com inconstància pel fet de deixar radicalment les coses.

Ell em va ensenyar que quan se sap fer una cosa l'has de deixar de fer i no allargar-ho més, perquè si ho vas fent t'amaneres, fas estil del teu propi estil i això és anticreatiu.

Per això va deixar la poesia?

Suposo que sí. A més, ell tenia una carta en la seva correspondència amb Riba en què ja parlaven de gramàtica, i sempre m'aconseïllava que si volia escriure en català que fes el favor de saber una mica de gramàtica per poder discutir amb els correctors. Per exemple, en una ocasió em va fer una observació sobre un mot en un dels meus poemes, però em va remarcar que ja estava bé, que la poesia era per a això; al capdavant ell va popularitzar les "caderes" i la "mançana".

Reprement la pregunta d'abans, jo no el veig instal·lat en res, i el que era una desgràcia en ell era una sort, que és que hi havia la possibilitat de dir que com que sempre va borratxo no cal fer-li cas, i així no feia nosa, que som un país molt petit i molt envejós. Ell, però, no s'hi escudava ni en feia un gest ni se'n sentia pas satisfet i havia intentat de deixar-ho sense aconseguir-ho. Així també podia dir que perdia molt menys temps que els altres, perquè no anava a coses socials, que fan perdre molt de temps. La seva vida social era limitadíssima, i tampoc no patia pel benestar material, per tenir una bona casa, un cotxe... Era un intel·lectual bastant pur. Com a home tenia l'inconvenient de l'alcohol, però era l'home menys convencional que he trobat en la meua vida, tot i que sí que procurava tenir un cert ordre en els papers. No era gens masclista, però tenia alguns tics de l'època, com creure que quedava molt estranger i molt bé que la Ivonne Hortet fos la Ivonne Barral. En aquests aspectes era molt convencional; a mi em va sorprendre molt una carta que va publicar Joan Ferraté on diu que jo em vull casar, quan mai a la vida jo no vaig pensar a casar-m'hi, entre d'altres coses perquè hauria estat molt complicat per la meua família, però suposo que pensava que qui s'havia de casar era ell.

Parlant de la seva relació amb les dones, com llegeixes com a dona una poesia englobada sota el títol *Les dones i els dies*, en el sentit del pas del temps a través de l'experiència amorosa?

Em sembla que una mica ho acabo de dir, però tampoc no hi he pensat excessivament. I també s'ha de tenir en compte que la seva producció poètica ocupa un moment molt determinat de la seva vida, dels trenta-set als quaranta-quatre o quaranta-cinc anys. Per

“El que era
una desgràcia
en ell era una sort,
que és que
hi havia la possibilitat
de dir que com
que sempre va
borratxo no cal
fer-li cas, i així no
feia nosa, que som
un país molt petit
i molt envejós.”

exemple el seu primer llibre, *Da nuces pueris*, deixa veure la seva fascinació per la gent jove, que el fascinava. Li agradava de veritat ensenyar, per exemple, que va ser la seva darrera perdició perquè, sent com era una persona desorganitzada econòmicament, i cobrant quan cobraven... A ell, però, li agradava ensenyar, el contacte amb la gent jove, i més d'un article dels que s'han publicat en *Sobre el llenguatge* els va fer pensant en l'interès d'un públic potencial jove. I no pas per fer de mestre, perquè fins a l'últim moment es considerà un més d'ells, fins i tot amb un aspecte físic molt juvenil, la manera de vestir, etc. No era una persona gran en absolut, i a més hi havia aquesta barrera que no havia d'arribar als cinquanta anys, que jo pensava que era pura retòrica però que el va portar fins a la darrera conseqüència. Sobre això darrer també s'hauria de dir, però, que segurament tenia cirrosi.

Vols dir que potser no va ser tant una prede-terminació com una solució del moment per no degradar-se?

De fet, la barrera dels cinquanta anys ja era per això, però el darrer any jo el vaig fer anar al metge i es va fer anàlisis i proves i va millorar d'algunes afeccions que tenia a la pell, però si hi havia cirrosi... jo no me l'imagino fent de malalt al llit perquè el cuidessin. Hi ha aquest element a considerar, i a més la seva pròpia història, prou forta, que tots sabem molt bé. No cal creure que això determina, però hi ha molta història en la seva família.

Creus que es pot llegir la seva poesia des de la perspectiva de la seva mort, amb la consciència que la vida passa inexorablement, i amb la ironia del distanciament per la consciència que cal viure els moments que es tenen?

Això es pot dir ara, quan s'ha llegit després de la seva mort i sabent la manera com va morir, què va passar, etc. Però jo ho vaig viure d'una altra manera, perquè viu també impressionava molt. Quan vaig llegir *Menja't una cama* em vaig trobar que allò era totalment diferent de tot el que havia llegit fins aleshores, i tenia molt d'èxit entre la gent jove. Hi ha coses que certament les vaig comprendre molt més després de la seva mort, com la poca preocupació pel benestar material en el seu pis. De fet, jo vaig pensar que era perillosíssim, que podia passar qual-sevol cosa, només al començament de la nostra relació, però després em va sorprendre en un sentit optimista perquè sempre pensava que aniria a Uppsala a fer de professor de lingüística, que acabaria la seva famosa gramàtica, un llibre que es va quedar en Joan Ferraté, que s'ho va quedar tot, que vol dir només papers. Quant a això darrer, una cosa que no s'ha dit és que va deixar un únic deute, d'unes 40.000 pessetes, a la llibreria Herder, cosa que acaba de configurar el retrat-robot del personatge. Jo ho trobo molt conseqüent, perquè no era un aprofitat, al contrari, era molt generós, però malgrat la manca de diners, quan va morir la millor biblioteca de lingüística transformacional de tot l'estat era la seva. Jo no he conegut ningú més així. He conegut allò que s'anomena "bohémis", però en Gabriel no ho era: era molt ordenat, molt net, endreçat, molt intel·lectual, però que prescindia d'aquestes minúcies de la vida, no perquè volgués, sinó perquè no patia si no tenia un duro.

Creus que aquesta despreocupació podia

haver arribat a portar-lo a la idea que, un cop dit el que volia dir en poesia, també se'n podia despreocupar, que era una vanitat escriure poesia, sense cap significació transcendent? Se n'havia decebut?

No ho crec, perquè s'hi havia dedicat prou anys i amb prou intensitat. No feia la sensació que se n'hagués decebut, senzillament va canviar d'idea. Sempre deia que havia canviat d'ofici, però no només per la poesia sinó també perquè feia classes en lloc d'informes editorials. La poesia continuava formant part de la seva vida i si li demanaven de llegir uns poemes a la universitat ho feia, però a ell el que l'interessava llavors era una altra cosa; no tenia cap interès a saber si Auden, que el va sobreviure, havia publicat un llibre nou o no, per exemple, ni ho seguia. En canvi li importava tot de Chomsky, i recordo tardes senceres fent recomptes de paraules a mà, perquè era molt minucios preparant-se les coses. Penso que faria ara amb els ordinadors, si pensava que llavors amb una màquina d'escriure elèctrica ja s'anava massa de pressa i tot s'accelerava. No recordo si ell s'havia preguntat pel sentit de la pràctica de la poesia, però sí que deia que era incapaç d'escriure novel·la perquè s'havien de prendre massa whiskys, referint-se a la seva extensió en relació a la condensació de la poesia. Crec que més aviat va ser una qüestió de màxims personals; ell sempre repetia com a màxima que el veritable intel·lectual deixa de fer les coses quan ja les sap fer, i una altra màxima d'ell que mai no he oblidat és que al cel i a l'infern hi anem tots sols.

Abans has comentat alguna cosa sobre Gil de Biedma, com va ser la seva amistat amb ell i amb en Carlos Barral, tots tres poetes d'obra breu i amb molts punts de contacte quant a la seva poètica?

Jo la seva amistat ja no la vaig enxampar, els vaig conèixer a través d'ell en algun sopar. No es veien pràcticament gens; en els últims quatre anys devia veure tres o quatre vegades Carlos Barral i dues o tres Jaime Gil, i una o dues Jaime Salinas, que vivia a Madrid. Sempre eren històries del que havien dit o fet, del passat.

I en Joan Ferraté, que s'ha fet càrrec dels seus papers?

No ens hem parlat. La història d'en Joan Ferraté és com a mínim freudiana. Ell té tots els papers, fins el meu diccionari ortogràfic Fabra. El primer que va fer Joan Ferraté va ser anar al notari a fer poders amb l'argu-

“Ell va ser un tall important en la tradició catalana i va tirar cap un altre costat, que ha estat molt bé. Però va tirar cap un altre costat sent molt clàssic.”

ment que ell pagaria els deutes, perquè en Gabriel no va fer testament ni res semblant. Tot és possessió exclusiva de Joan Ferraté. De passada, en cada edició fa un pròleg on carrega contra els seus fantasmes, que jo veig claríssimament; utilitza el germà i carrega contra tothom. Se l'ha apropiat totalment.

Tot citant uns versos teus del poema “In memoriam”: “El poeta viu en qui l'admira, / quan l'home ja l'han fet servir / tots”, què en penses, tant d'unes publicacions com el llibre de Servià de testimonis sobre la seva mort, que potser va iniciar una mica un mite de la figura heterodoxa de Ferrater, com de la posterior valoració de la seva poesia, tot i l'atipicitat en el seu context immediat, que l'ha portat a la consideració de canònic dins de la tradició catalana i fins a l'ensenyament secundari?

Sobre els comentaris de molta gent, resulta que el darrer dia d'en Gabriel devia tenir més de setanta hores i devia dinar vint vegades amb gent diferent i devia tenir temps per prometre pròlegs a tothom, i ja he dit que jo no vaig veure tanta gent. Per l'altra banda, crec que és un fet a favor de la literatura catalana i molt positiu, perquè tampoc no li sobra res. Només faltaria que fos un poeta desconegut i que no es pogués trobar enlloc ni ningú no en parlés. Però sí que hi ha coses anormals, com que es faci un *Àlbum Ferrater* i no em preguntin res; que jo en volgués parlar o no és una altra cosa. En qualsevol cas, no crec que es distorsioni la imatge del personatge, que la institucionalització el pugui fer sentir distant i escollit. Jo, per exemple, Carner el trobava massa senyorívol i estantívol, fins que vaig trobar el poema que m'hi va enganxar. Les imatges oficials no tenen perquè frenar les pròpies lectures.

A més, només la seva imatge ja va contra la figura canònica del literat tradicional.

Altres facetes del seu treball, com la crítica, especialment d'art, no han tingut la mateixa sort, o els seus estudis lingüístics.

Quant a la lingüística hi ha una explicació, que és que els seus projectes realment no els va realitzar; estava escrivint una gramàtica catalana i no la va fer. En canvi, quan el vaig conèixer ja no es dedicava a la crítica i no seguia l'actualitat artística, tampoc. Així i tot, potser per la manca de valoració de l'activitat crítica, és cert que no s'ha considerat prou l'interès dels seus judicis en relació als seus valors estètics en general i en la literatura en particular.

Quina imatge en tenia, ell, de la situació cultural aquí? Quins referents hi tenia?

Doncs Carner, Riba, Foix i en Coromines, i prou. En Coromines, un any o així abans de morir en Gabriel, el va convocar a una entrevista llarguíssima de dues o tres hores per comunicar-li que era conscient que no podria acabar la seva obra i que ell era l'única persona en qui confiava per deixar-li papers de treball.

Com es veu ara la seva poesia en el context dels corrents actuals? Com la veia, ell?

Sobretot el que queda més clar és que ell va ser un tall important en la tradició catalana i va tirar cap a un altre costat, que ha estat molt bé. Però va tirar cap a un altre costat sent molt clàssic., perquè els seus admirats ja he dit quins eren. Així i tot, li va donar una empremta personal que ha estat molt positiva per als que han vingut al darrere. Ell, però, no anava de poeta ni de res i no es prenia gaire seriosament, tot i que tenia el seu punt de vanitat i en broma havia arribat a dir que era millor que l'Espriu. Sobre la seva obra, coincidí amb mi en apreciar especialment alguns poemes menors, per dir-ne d'alguna manera, a mi m'agraden sobretot “Kensington” i “Maîtresse de poète”, però seria difícil de dir quin tipus de poesia era el que més li agradava a ell perquè la seva cultura era il·limitada; podríem esmentar des de Melville a Hardy o Graves, passant per Hopkins i, lluny de l'admiració incondicional que li tenia Biedma, Cernuda.

■ RAÜL-DAVID MARTÍNEZ